

Asser Historisch Tijdschrift

TIJDSCHRIFT VAN DE ASSER HISTORISCHE VERENIGING
EERSTE JAARGANG

NUMMER 2/JUNI 1991

Colofon

Het Asser Historisch Tijdschrift is een periodiek van de Asser Historische Vereniging en verschijnt vier maal per jaar

Hoofdredacteur:
Harry Gras

Redactieleden:
Annelies Abelmann
Bertus Boivin
Peter Zweegers

Vormgeving en druk:
Bremer Assen bv

© Asser Historische Vereniging

Redactie-adres:
Gemeente-archief van Assen
Brink 8
9401 HS Assen

Ledenadministratie:
Secretariaat Asser Historische
Vereniging
Postbus 10066
9400 CB Assen

Lidmaatschap Asser Historische
Vereniging (inclusief tijdschrift):
individueel f 30,— per jaar
gezinsabbonnement f 42,50 per jaar

Foto omslag:
Leden van de Asser Lawn Tennis
Vereniging op een foto uit 1905. Zie
ook 'In dit nummer' hiernaast en het
artikel van M.F. Klomp-Riemersma
(collectie Gemeente-archief Assen).

In dit nummer

Hoeveel Assenaren kennen de stenen romp van de eens zo trotse windmolen aan de Molenstraat? De heer Wind sprokkelde de geschiedenis van deze korenmolen, zijn voorgangers en hun molenaars bij elkaar in allerlei archieven en kwam tot de ontdekking dat die geschiedenis zo'n driehonderdvijftig jaar beslaat. Een andere ontdekking deed mevrouw Klomp-Riemersma: De Asser Tennis Vereniging 'De Hertenkamp' kwam niet, zoals altijd verondersteld werd, voort uit de in 1926 opgerichte Drentsche Lawn Tennis Vereniging, maar uit de voorganger daarvan, de in 1892 opgerichte Asser Lawn Tennis Vereniging. Op de foto uit 1905 op het omslag van dit nummer poseren een aantal leden: van links naar rechts staand op de achterste rij: Chr. Stolk, Van Andel, Tineke van Tricht en Justinus Tengbergen, zittend daarvoor Betsy Offerhaus, Coba Gratama en Kloeke en op de voorgrond zittend Marta Rutgers-Van der Loeff en Joh. Spandaw. Van het wel en wee van de ALTV doet mevrouw Klomp-Riemersma in dit nummer verslag. Voorts gaan drs. F.J. Hulst en de heer H.M. Luning in op het joodse onderwijs in Assen tussen circa 1800 en 1940. Het is een klein deel uit hun boek over de volledige geschiedenis van de Joodse gemeenschap in Assen, vanaf hun komst rond 1740 tot 1976, dat in september zal verschijnen in de Asser Historische Reeks. In de rubriek 'Ooggetuigen' haalt de heer P. van Dijken jeugderinneringen op aan het leven in de Rolderstraat in de jaren twintig, terwijl de rubriek 'Stille getuigen' tenslotte aandacht wijdt aan de meest monumentale en één van de oudste bomen in Assen.

A.N. Wind

De eerste Asser windmolen en zijn molenaars

Inleiding

Eén van de bekende oude straten van Assen is de Molenstraat. Het is duidelijk dat de naam van deze straat verband houdt met een molen. Op oude ansichten kan men deze windmolen, die eertijds voor een deel het silhouet van Assen bepaalde, duidelijk herkennen. Tot ongeveer 1935 heeft deze achtkante stellingmolen uit 1808 — staande op een kunstmatige hoogte, een zogenaamde molenberg — koren gemaald. De voortgaande technische ontwikkeling maakte toen een einde aan zijn activiteiten. De molen werd gesloopt, althans tot op de stenen onderbouw na.¹ Dit restant staat er nu nog steeds, niet direct aan de Molenstraat, maar verscholen achter nieuwbouw van na de Tweede Wereldoorlog. Tot 1988 was de romp nog zichtbaar vanuit de Groen van Prinstererlaan en vanaf het Kanaal, maar door de bouw van acht woningen aan de Molenstraat/hoek Groen van Prinstererlaan werd de ring om de molen gesloten.

Weet men eigenlijk wel dat deze korenmolen de eerste windmolen van Assen was en tot ongeveer 1834 ook de enige?² De molen van 1808 had een voorganger, die in de nacht van 28 op 29 augustus van dat jaar afbrandde. Sinds 1694 à 1695 stond hier op een molenberg een door de wind aangedreven korenmolen. Vóór die tijd stond de Asser molen binnen de singels. Wie waren de molenaars die door de eeuwen heen in deze molen het koren voor de Assenaren maalden? Om hierop antwoord te kunnen geven gaan we eerst terug naar de periode dat de molen binnen de singels

stond. Daarna bespreken we de periode buiten de singels tot de brand van 1808, om tenslotte de periode na de herbouw te behandelen.

Binnen de singels

In 1638 besloten Ridderschap en Eigenerfden, op voorstel van Drost en Gedeputeerden, om de geconfisceerde goederen van het voormalige klooster te Assen binnen de singels te verdelen in huisplaatsen die in erfpacht zouden worden uitgegeven.³ De rentmeester van de voormalige kloostergoederen van Assen kreeg tot taak om de jaarlijkse erfpacht — een zogenaamde canon — van de canonplichtigen te innen. De door hem opgemaakte rekeningen geven ons niet alleen inzicht in de groei van de Asser bevolking, maar ook in de gebeurtenissen rondom de korenmolen en zijn mulders.

De oudste vermelding van een molenaar in Assen betreft “d’Olle muller Roelef”. Hij was één van de nieuwe bewoners van de zeven huisplaatsen “aen de straete” — de tegenwoordige Kruisstraat — die omstreeks 1641/1643 in erfpacht werden uitgegeven tegen een jaarlijkse canon van 10 carolusgulden. Al in 1644 bleek hij echter te zijn overleden en was zijn weduwe hertrouwd met Luichgen Roelofs.⁴ Volgens de rekeningen van de rentmeester had Roelef in 1642 zijn erfpacht betaald, maar had zijn weduwe in 1644 een achterstallige huur van twee jaar. In dat jaar verzocht zij Drost en Gedeputeerden om ontheffing van de erfpacht in verband met haar slechte financiële toestand. Het verzoek werd ingewilligd.⁵

Het is onduidelijk of “d’Olle muller Roelef” in Assen daadwerkelijk het vak van molenaar heeft uitgeoefend. Uit de archieven valt dat niet te achterhalen. Onmogelijk is het echter niet. Rond deze tijd had Assen namelijk al een windkorenmolen. Deze komt voor op een lijst van “gewaardeerde molens in Drenthe” van 25 februari 1645, die werd opgemaakt voor het belasten van de Drentse korenmolens. De Asser molen werd getaxeerd op 800 gulden en behoorde daarmee tot de laagst gewaardeerde groep molens. Dit was wel begrijpelijk, gezien de kleine gemeenschap die Assen toentertijd was. Als eigenaar werd het convent Assen vermeld, waarmee de kloostergoederen werden bedoeld die inmiddels eigendom van de Landschap waren.⁶

Een duidelijke molenaar komt in de rekeningen pas voor in de opgave van de canonplichtigen over 1649. Het was Jan Muller, “de meyer van Stijne

De korenmolen uit 1808 in zijn oude glorie op een foto van omstreeks 1920 (collectie Gemeente-archief Assen)

de weduwe van Bouwe Tijdens”.⁷ Bouwe Tijdens was in zijn leven executeur — landspander — van de Landschap geweest. Hij was dus ambtenaar en had vrij wonen, evenals zijn weduwe. Ook Jan Muller was daardoor als meier vrijgesteld van erfpacht. Hij bewoonde het huis naast Stijne. Het moet ongeveer gesitueerd zijn geweest aan de Brink nabij de huidige Torenlaan, thans genummerd 130-131. De molen stond op ruime afstand achter de woning, aan de zijde waar zich nu de Torenlaan bevindt.⁸ Voor het plaatsen van een molen moest men vergunning vragen aan Drost en Gedeputeerden, in verband met het windrecht. Wat de Asser molen betreft is hierover in de archieven niets te vinden. Maar in dit geval is dat ook niet zo vreemd, aangezien de grond eigendom was van de Landschap. Het zou overbodig zijn geweest als de eigenaar zichzelf een vergunning had verstrekt. Vermoedelijk heeft het Landschapsbestuur het verstandig gevonden om de molen in particuliere hand te brengen. Men had er dan niet de lasten — onderhoud — maar wel de lusten — pacht — van.⁹ Onder de rekeningen van de rentmeester van Assen vindt men dan ook geen onderhoudskosten van een korenmolen.

We kunnen Jan Muller — ook wel gespeld als Jan Mulder — beschouwen als de eerste molenaar op de eerste windkorenmolen van Assen. De molen zelf was aanvankelijk eigendom van Bouwe Tijdens en later van diens weduwe Stijne Bouwens. Vóór 1655, het jaar waarin de weduwe Bouwens overleed, hebben Jan Muller en Pieter Jansen Steenmetselaar het huis en de molen echter als participanten gekocht. Over het laatstgenoemde jaar werden zij beiden nog vrijgesteld van erfpacht, maar in 1658 werden zij als participanten aangeslagen voor 5 gulden. Vóór 1665 heeft Jan Mulder echter ook het deel van zijn medeparticipant gekocht, want uit de rentmeestersrekeningen over dat jaar

blijkt dat hij eigenaar van huis en molen is geworden en 5 gulden pacht moet betalen.¹⁰

Ruim tien jaar lang betaalde Jan Mulder, die voluit Jan Hendrix Mulder heette, hetzelfde bedrag aan pacht. Toen werd Assen getroffen door een ramp. Op de avond van 11 augustus 1676 ontstond een enorme brand die talloze huizen van de kleine gemeenschap in de as legde. Ook de huisplaats van Jan Hendrix Muller brandde geheel af, maar de molen bleef gespaard. Vanwege deze catastrofe werd Mulder de erfpacht over 1676 kwijtgescholden. Een jaar later was er een nieuw huis en hofje gebouwd. De molenaar was toen inmiddels overleden, want de “weduwe van wijlen Jan Hindrix Muller” betaalde voor dat jaar de erfpacht van 5 gulden. In 1690 werd de erfpacht van de weduwe verdubbeld, vanwege landerijen die zij nu ook bezat en waarvoor zij 5 gulden extra moest betalen.¹¹

Vrij spoedig daarna moet de weduwe Mulder zijn overleden. In 1691 moest haar zoon, “Mr.” Albert Jansen Mulder, namelijk 2 gulden haardstedengeld betalen, waaruit blijkt dat hij nu eigenaar was geworden. Uit de haardstederegisters van Assen kan men ook afleiden dat de molenaar was verhuisd naar buiten de singels. Deze conclusie valt te trekken wanneer men de registers van 1672 en 1691 met elkaar vergelijkt. In het register

van 1672 staat Jan Mulder op de veertiende plaats en buurman Harmen Dassen op de vijftiende. In het register van 1691 staat Dassen op ongeveer dezelfde plaats, maar is Jan's zoon Albert opgeschoven naar nummer 38. Albert Jans Mulder is dus naar buiten de singels verhuisd. Ook Ennik situeert de molen in dat jaar buiten de singels.¹²

Buiten de Singels

Uit de haardstederegisters van Assen over 1693 en 1694 kan men opmaken dat Albert Mulder een nieuwe molen liet maken. Zijn buurman is dan namelijk niemand minder dan Evert Meulenmaker. Beiden moeten 2 gulden aan haardstedegeld betalen. In 1695 woonde de molenmaker er niet meer.¹³ De molen moet dus in 1694 of 1695 gereed zijn gekomen. Hij stond op een “molenberg” waarvoor in 1699 1 gulden erfpacht moest worden betaald. In de rentmeestersrekening was dit de laatste post.¹⁴ Daarboven werd in de rekening als post “de nieuwe hujsen aan de wegh naer Groningen” vermeld, waarbij later ook nog als post werd genoemd “an de wegh na 't Veen”, de latere Veneweg. Hieruit zou men kunnen afleiden dat de plaats van de “nieuwe molen” identiek was aan de plaats waar nu nog de onderbouw van de molen uit 1808 staat.

De rentmeestersrekeningen zijn wat de datering betreft niet nauwkeurig.

Den Rendant brengt alhier in outfank
over desen jare 1699. een gulden
voo den Moolenberge tot
Assen. rent - - - - - 1. ge. 3.

Vermelding van de molenberg in de rentmeestersrekening van Assen over 1699
(Rijksarchief in Drenthe, Oude Staten Archieven, inv. nr. 1779)

Zij liepen namelijk over een periode van zes jaar, waarbij de rentmeester vaak zes jaar vooruit schreef. De haardstederegisters waren in dat opzicht wel precies. Daardoor kunnen we zeggen dat sinds 1695 een koren-molen op de molenberg aan de latere Molenstraat heeft gestaan. Inmiddels was de erfpacht voor Albert Jans Mulder opgelopen tot 16 gulden voor huis, goorden en landerijen en 1 gulden voor de molenberg.¹⁵ Omstreeks 1744 werden deze bedragen bijelkaar opgeteld tot een bedrag van 17 gulden. In die tijd bleek Cornelis Alberti, de zoon van de in 1740 overleden Albert Mulder, de molenaar te zijn.¹⁶ Cornelis trouwde 13 februari 1746 te Assen met Aaltje Berends.¹⁷ Het echtpaar kreeg vijf kinderen, drie dochters en twee zoons. Elf jaar later overleed Cornelis. Hij werd 17 juni 1757 be-graven op het kerkhof van Assen.

Aaltje Berends hertrouwde 13 mei 1759 met de negen jaar jongere Andries Kramer uit Groningen.¹⁸ Andries was niet alleen afkomstig uit een molenaarsgezin, maar tevens familie van Aaltje's eerste echtgenoot. Zijn vader, Roelof Kramer, was voor de helft eigenaar van een achtkantige molen "staende in de Reydieperdwenger" in de stad Groningen.¹⁹ Zijn moeder, Engeltien Andries van Lughtenborgh, was een volle nicht van de overleden Cornelis Alberti.²⁰

Voordat Aaltje en Andries met elkaar trouwden werd 11 april 1759 een momberakte opgemaakt door schulte Homan van Rolde om de kinderen uit het eerste huwelijk onder voogdij te stellen. Als bezittingen werden in deze akte onder andere vermeld "Een koornwintmolen, nevens behuise hovinge, en 't ommeliggende weijde en bouwland — een kampe lands an de Veenweg groot drie mudde, 1½ mudde land bij de Peelderstraet (de huidige Groningerstraat ANW) enz."²¹ Ook de ligging van deze bezittingen vertoont sterke overeen-

komst met de plaats van de molen uit 1808.

Andries Kramer had op 29 maart 1759 zijn erfdeel ontvangen uit handen van zijn moeder.²² Het zal hem bij zijn huwelijk goed van pas zijn gekomen. Omstreeks 1761 kocht Andries "de Venekamp" van Gerardus van der Veen. Daardoor moest hij over dat jaar een gulden meer aan erfpacht betalen, in totaal 18 gulden. De jaren daarna werd echter weer land verkocht, want de pacht daalde tot 13 gulden in 1763.²³ Vijf jaar later overleed Andries. Hij werd 28 juni 1768 be-graven te Assen.

Zeven maanden na het huwelijk tussen Andries Kramer en Aaltje Berends was hun zoon Roelof geboren. Hij werd 23 december 1759 gedoopt te Assen. Roelof zou zijn vader opvolgen als molenaar. Totdat het zover was schijnt zijn moeder het niet gemakkelijk gehad te hebben. In 1777 en 1783 leende zij tenminste geld. Twee jaar later, 5 mei 1785, trouwde Roelof met Geesje Sickens. Ook hen schijnt het echter niet altijd voor de wind te zijn gegaan. Telkens leende Andries geld, op 26 mei 1789 bijvoorbeeld, samen met zijn vrouw, 250 gulden van de erfgenamen van Hendrik Wanninge te Peelo.²⁴ De molen werd vóór 1786 voor de helft verkocht aan Harm Aalderts en Jan Roelofs. Die verkochten hun helft in dat jaar namelijk aan de molenaar Hendrik Beens — ook wel gespeld als Beenes — van Dalen. Een jaar later wist Beens ook de "wederhelfte bij de wed. en zoon van Andries Kramer" te kopen voor 3000 gulden. Roelof Kramer zag in 1788 echter kans om deze helft weer terug te kopen voor 2700 gulden.²⁵ Beens vertrok vervolgens naar Kloosterveen — Smilde —, waar hij in 1789 de molenaar werd. Hij pachtte zijn molen van de Landschap.²⁶ Tussen de families Kramer en Beens bleven echter contacten bestaan. Zo was de

zoon van Hendrik Beens in 1798 knecht bij Roelof Kramer.

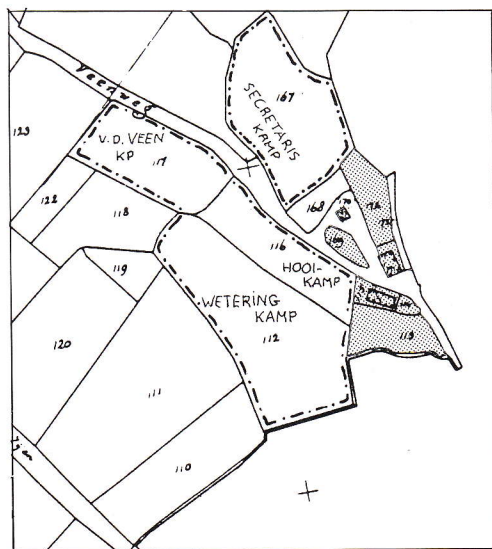
Roelof Kramer moet later de hele molen weer in bezit gekregen hebben, want 16 november 1799 verkocht hij hem in zijn geheel aan Hendrik Jurjen Bus — ook wel gespeld als Busch —, wonende “in ’t Groningerland”. Busch betaalde 5700 gulden voor “de koornmolen; het huis; een mut hooiland; de Weiteringe camp, de Molencamp met de hoven en de camp van Van der Veen”.²⁷ Hendrik Busch werd in 1799 dus de nieuwe eigenaar van de Asser korenmolen, die voordien steeds “in de familie” was geweest. In 1803 kocht Busch van de landschap de “secretaris-camp” er nog bij.²⁸ Acht jaar heeft Busch de molen in eigendom gehad. Op 1 november 1807 verkocht hij hem met al het toebehoren voor 6850 gulden aan Roelof Hindriks, molenaar uit Vries.²⁹

Nog geen jaar later sloeg het noodlot toe. In de nacht van zondag 28 op maandag 29 augustus 1808 brandde de molen geheel af. Op 7 september 1808 deed de gemeente Assen officieel mededeling over de brand aan Landdrost en Assesoren, die de zaak twee dagen later in behandeling namen. Vervolgens diende Roelof Hindriks bij

de Landdrost een verzoek in om een “collecte door dit Departement” te mogen houden. Dit verzoek werd dinsdag 20 september besproken in de vergadering van de Landdrost. Voor dat een beslissing werd genomen verzocht de Landdrost de gemeente Assen om advies.³⁰ Het gemeentebestuur van Assen kwam in haar vergadering van 1 november tot een positief advies, dat de Landdrost werd medegedeeld in een brief van 10 november.³¹ Zodoende werd Roelof Hindriks 18 november toegestaan een collecte door het departement te houden.³²

De herbouwde molen van 1808

De collecte maakte de herbouw van de korenmolen mogelijk. En zo herrees de achtkante korenmolen met stelling op de molenberg. Was de in 1808/1809 herbouwde molen nu gelijk aan zijn voorganger? Zekerheid is in deze niet te geven. Maar vermoedelijk zal de afwijking niet groot geweest zijn en zal de verbrande molen tot hetzelfde type hebben behoord. Volgens Bunscoeke waren alle Drentse molens oorspronkelijk standerdmolens. Later deden achtkante bovenkruiers hun intrede. Gewoonlijk werden ze voor een betere windvang buiten het dorp gebouwd,

De Asser molen en de percelen in eigendom van Busch en Bismeyer op het kadastraal minuutplan van Assen, sectie A, eerste blad, uit 1832 (naar P. Brood e.a., red., Kadastrale Atlas van Drenthe 1832 Deel VIII Assen (Assen, 1987)

nr. 170 molen

nr. 115 woonhuis Bismeyer

 eigendom van J.F. Bismeyer in 1832

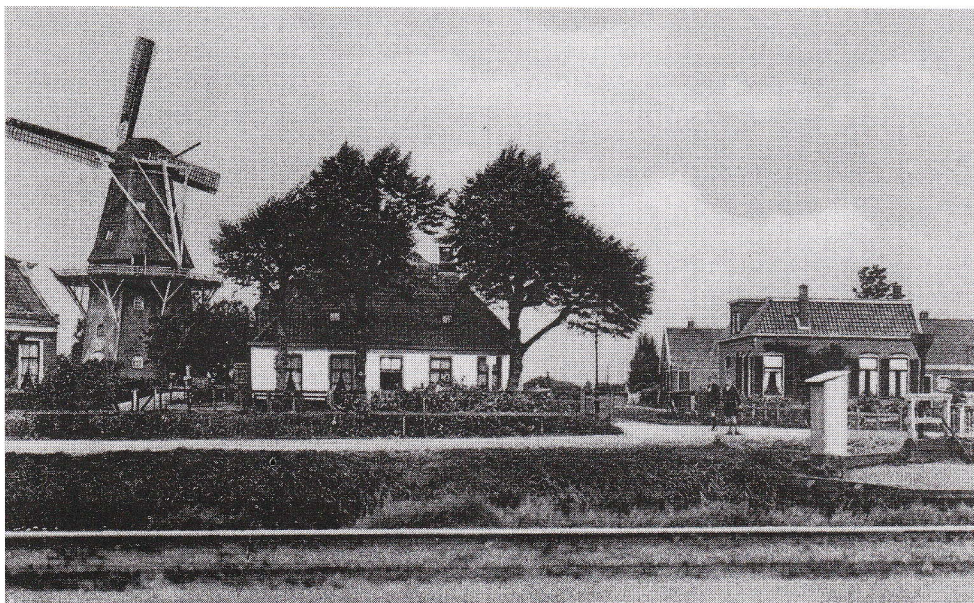
 de uitbreiding in 1807, tijdens H.J. Busch

vaak op een kunstmatige hoogte, een molenberg.³³ Met het verplaatsen van de Asser molen van binnen de singels naar daarbuiten zal wellicht ook hier op de molenberg een modernere acht-kante stellingmolen gebouwd zijn.³⁴ Ook lijkt het onwaarschijnlijk dat er via een collecte een veel duurdere molen zou zijn gebouwd. Dat zou dan met recht “in de brand, uit de brand” zijn geweest.

Ongeveer zeven jaar na de brand, op 16 november 1815, verkocht Roelof Hindriks zijn molen voor 6000 gulden aan Jurrien van Dijken, molenaar te Assen. Een half jaar later, op 27 april 1816, overleed Van Dijken op drieënveertigjarige leeftijd. Zijn weduwe hertrouwde vóór 25 november 1818 met Hendrik Jans Mulder. Op die dag verkocht het echtpaar de molen namelijk aan de procureur Mr. Gerrit Kniphorst, de latere burgemeester van Assen. Verkocht werden de korenmolens met hofje op de molenberg en het oude molenaarshuis. Buiten de koop bleven een woonhuis,

schuur en hof bij de molen. Omdat het wel erg onwaarschijnlijk is dat Mr. Kniphorst zelf voor molenaar ging spelen, zal hij wel een molenaar in dienst of als pachter gehad hebben. Ruim vijf jaar later, 17 februari 1824, verkocht ook Kniphorst de molen weer. Voor 4200 gulden werd Johan Frederik Bissemeyer — ook wel gespeld als Johan Friederich Bismeyer of Busmeyer —, molenaar te Assen, de nieuwe eigenaar.³⁵ Bismeyer was 1 november 1786 geboren in het Duitse Neukenkirchen. Vermoedelijk was hij al op de molen werkzaam. Hij werd immers molenaar in Assen genoemd en er was aldaar slechts één koren-molen.³⁶

Het is opvallend dat de Asser molen in de betrekkelijk korte tijd tussen 1799 en 1824 maar liefst vier maal aan derden werd verkocht, terwijl hij voordien altijd ‘binnen de familie’ was gebleven. Mogelijk hebben ongunstige economische omstandigheden hierbij een rol gespeeld, evenals de bepaling uit 1806 dat korenmolenaars of de bij

De Molenstraat met molen op een ansichtkaart uit circa 1920. Op de voorgrond is het Noord-Willemskanaal zichtbaar, met rechts nog een deel van de brug (collectie Gemeente-archief Assen)

hen inwonende familieleden daarnaast niet meer het boerenbedrijf mochten uitoefenen. Een behoorlijke daling van de inkomsten kan hiervan het gevolg zijn geweest.³⁷ Hoe dan ook, nadat de molen in betrekkelijk korte tijd verschillende malen van eigenaar was verwisseld kwam er met Bismeyer in dat opzicht eindelijk rust. Tot zijn dood bleef hij de eigenaar. Toen hij 21 november 1863 op zesenzeventigjarige leeftijd stierf had hij de molen bijna veertig jaar in bezit gehad.

Via het in 1832 ingevoerde kadaster en het bevolkingsregister van Assen van 1830 kunnen we precies achterhalen waar Bismeyer toen woonde en welke percelen grond hij in eigendom had. Volgens het bevolkingsregister woonde Bismeyer in de Molenstraat nummer 73, kadastraal bekend onder nummer A 115. Het perceel was 5 are en 60 centiare groot. De molen had als huisnummer 74 en als kadastraal nummer A 179. Dit perceel besloeg 12 are en 10 centiare. Het woonhuis stond aan de zuidwestzijde van de Molenstraat. Het huis daartegenover, nummer 75, was ook van Bismeyer. Het perceel droeg als kadastraal nummer A 171 en was 3 are en 90 centiare groot. Bismeyer verhuurde dit huis aan de gemeentesecretaris W.J. Meinsma.³⁸ Voor de onroerend-goedbelasting moest het 135 gulden opbrengen, hetgeen beduidend meer was dan de 36 gulden waarvoor de molenaarswoning werd aangeslagen. Tenslotte kan nog worden vermeld dat Jacob Stavast en Hendrik A. Heckman bij Bismeyer in dienst waren als molenaarsknecht.³⁹

Na Bismeyer's dood in 1863 kwam de molen in bezit van de molenaar Maurits Frederik Schuurman. Deze verkocht hem twee jaar later aan Popke Freeks Smid, molenaar uit Assen. Daarmee kwam de molen in handen van de familie Smid. Jarenlang bleef dat zo. Het was alsof de oude tijden waren teruggekeerd. De

korenmolen ging weer over van vader op zoon. Bijna zeventig jaar bleef de molen in het bezit van de familie Smid, totdat Jurriens Freeks Smid de achtkante bovenkruier omstreeks 1933 verkocht aan Tiddo Edens. J.F. Smid was de laatste molenaar die met deze molen koren maalde. De molen moet ongeveer in 1935 zijn gesloopt, waarbij de stenen onderbouw zoals gezegd tot op heden is blijven staan. Tiddo Edens verkocht de onderbouw, erf en tuin 1 augustus 1955 aan Dirk ter Borg, molenaar van beroep. Diens zoon, Andries ter Borg, is nu de huidige eigenaar.⁴⁰

Slot

Op de plaats waar nu nog slechts een onderbouw rest, heeft eeuwenlang een door de wind gedreven korenmolen gestaan, die mede het aanzicht van de Drentse hoofdstad heeft bepaald. Deze molen was hierdoor verbonden met de historische groei van Assen, van kleine

Het huidige restant van de eens zo trotse molen (foto Harry Cock)

nederzetting tot stad. Het nu achter de huizen verscholen molenrestant is dan ook niet een soort 'rotte kies' die uit het Asser stadsbeeld verwijderd zou moeten worden, maar een historisch monument waarop men eigenlijk zuinig dient te zijn. In verscheidene plaatsen in ons land heeft men zo'n

oude molen gerestaureerd en voor het nageslacht bewaard. Assen heeft geen draaiende molens meer, ze zijn allemaal in de loop der jaren gesloopt. Maar Assen heeft nog wel de stenen onderbouw van de korenmolen die zowel haar eerste als laatste was.

BIJLAGE

De opeenvolgende eigenaren/molenaars van de eerste Asser korenmolen

Binnen de singels

1649-1655	Jan Muller als meyer van Stijne, weduwe van Bouwe Tijdens.
1655-1665	Jan Muller en Pieter Jansen Steenmetselaar.
1665-1677	Jan Hindrix Muller (Mulder).
1677-1691	weduwe van Jan Mulder.
1691-1694	"Mr." Albert Jans Mulder.

Buiten de singels

1694-1744	"Mr." Albert Jans Mulder.
1744-1757	Cornelis Alberti
1757-1759	Aaltje Berents, weduwe van Cornelis Alberti.
1759-1768	Andries Kramer, tweede echtgenoot van Aaltje Berents.
1768-ca. 1786	Aaltje Berents, weduwe van Andries Kramer.
1787-1799	Roelof Kramer.
1799-1807	Hendrik Jurrien Busch.
1807-1815	Roelof Hindriks (molen verbrand in 1808, doch herbouwd).
1815-1816	Jurrien van Dijken.
1816-1818	Petronella Harenckarspel, weduwe van J. van Dijken, tussen 1816 en 1818 hertrouwd met Hendrik Jans Mulder.
1818-1824	Mr. Gerrit Kniphorst eigenaar, Johan Frederik Bismeyer vermoedelijk molenaar.
1824-1863	Johan Frederik Bismeyer.
1864-1865	Maurits Frederik Schuurman.
1865-1933	Popke Freeks Smid en daarna Jurrien Freeks Smid.
1933-1955	Tiddo Edens (molen afgebroken in 1935, behalve de stenen onderbouw).
1955-heden	Familie Ter Borg.

NOTEN

1. H.A. de Vries, *Nederlandse molens in oude ansichten deel 2*, 31; B. van der Veen Czn., 'Windmolens' in: A. Bicker Caarten e.a., red., *Molens in Drenthe* (Zwolle, s.a. [1979]) 86.
2. B. van der Veen Czn. en H. Blaauw, 'Verdwenen molens' in: Bicker Caarten, *Molens in Drenthe*, 180.
3. J.E. Ennik, *De nederzetting Assen. Ontwikkeling tot 1700* (Assen, 1984) 64.
4. *Ibidem*, 64-65.
5. Rijksarchief in Drenthe (RAD), Oude Staten Archieven (OSA), inv.nr. 1779, 1644, fol. 72 ; brief kanttekening 13 september 1645.
6. RAD, OSA, inv.nr. 842, 10; D.M. Buns-koeke, 'Molenbestand in Landschapsverband. Over de rol van de windmolen in Drenthe tussen 1600 en 1814' (niet uitgegeven scriptie Universiteit Groningen, afd. geschiedenis, 1984) Bijlage 1.
7. RAD, OSA, inv.nr. 1779, 1649, fol. 6.
8. Ennik, *De nederzetting*, 71.
9. Mondelinge mededeling van de heer J.E. Ennik.
10. RAD, OSA, inv.nr. 1779, 1655, fol 8 links, 1658, fol. 8 rechts, 1665, fol. 8 rechts.

11. *Ibidem*, 1676, fol. 9, 1677, fol. 9, 1690, fol. 9.
12. *Ibidem*, inv.nr. 868, Assen 1672 en 1691; Ennik, *De nederzetting*, 88.
13. RAD, OSA, inv.nr. 868, 1693-1695.
14. *Ibidem*, inv.nr. 1779, 1699, fol. 9.
15. *Ibidem*, 1697, fol. 9.
16. *Ibidem*, 1743, 1744, fol. 17 rechts. Redactie: zie voor Albert Jans Mulder en zijn zoon Cornelis Alberti ook H.W.M. van de Sandt, *Joan Alberti, een Nederlandse theoloog en classicus in de achttiende eeuw* (Utrecht, 1984) 710. Joan Alberti was eveneens een zoon van Albert Jans Mulder.
17. Trouwboek Hervormde gemeente Assen en kopie uit familiebijbel. Aaltje Berends, ook wel gespeld als Berents, was op 21 april 1720 gedoopt te Assen. Opmerking: alle familiegegevens in dit artikel zijn afkomstig uit de doop-, trouw- of begraafboeken van de Hervormde gemeente Assen of Groningen en voor de periode na 1811 uit de Burgerlijke Stand van deze plaatsen, respectievelijk aanwezig in het RAD en het Rijksarchief in Groningen (RAG).
18. Andries Kramer werd 12 mei 1729 gedoopt te Groningen.
19. RAG, archief Weeskamer, 1741, fol. 8.
20. Engeltien's vader, Andries Jansen Mulder van Assen, in latere jaren Andries van Lugtenborgh geheten, was een broer van Cornelis' vader, Albert Mulder.
21. RAD, schultenarchieven, Rolde, inv. nr. 220, fol. 219. Een "camp aan de Veene-weg" werd ook al in 1745 genoemd als bezit van Cornelis Alberti. RAD, OSA, inv.nr. 858, Rolde, 1745. In het jaar van zijn dood, 1757, had zijn weduwe ook de "oude Hussecamp" in haar bezit. In 1751 werd 18 gulden aan erfpacht betaald, een jaar later 18 gulden en 15 penningen. Na Cornelis' dood werd dit bedrag verlaagd met twee gulden. *Ibidem*, inv.nr. 1779, 1751/1759, fol. 6 links.
22. RAG, archief Weeskamer, deel 125, fol. 81.
23. RAD, OSA, inv.nr. 1779, 1761, fol. 5 rechts, 1763, fol. 5 rechts.
24. RAD, schultenarchieven, Rolde, inv. nr. 214, deel III, fol. 22, 228, 234.
25. *Ibidem*, fol. 58; OSA, inv.nr. 1025, fol. 22 en 25.
26. RAD, Index Resoluties Drost en Gedeputeerden 1740-1790, deel XXV, 206-207, 208-209v, 216-217.
27. RAD, OSA, inv.nr. 1786, 1795-1801, Rolde, pagina 487.
28. RAD, schultenarchieven, Rolde, inv. nr. 215, fol. 59v. Zie voor een overzicht van vaste goederen in eigendom van Busch in 1807 Gemeente-archief Assen (GAA), archief B en W 1807-1920, inv.nr. B-1, nummer 4.
29. RAD, schultenarchieven, Rolde, inv. nr. 215, fol. 59v.
30. RAD, OSA, inv.nr. 1529, deel VII, fol. 343, nr. 13, fol. 396, nr. 3.
31. GAA, archief B en W 1807-1920, ingekomen stukken bij het gemeentebestuur over 1808 en notulen van het gemeentebestuur over 1808.
32. RAD, OSA, 1529, deel VIII, fol. 289, nr. 5. Kijmmel en Zijlstra meenden ten onrechte dat "Hindrik Busch (Mulder)" toestemming kreeg voor het houden van een collecte. Busch was immers geen eigenaar meer. Misschien is deze vergissing, later nog in verschillende publicaties herhaald, ontstaan omdat men destijds in de volksmond sprak over "de molen van Busch". Volgens Kijmmel en Zijlstra was de brand waarschijnlijk veroorzaakt door onvoorzichtigheid van deserteurs die in het wachthuisje overnachtten. Zij leidden dit af uit het feit dat de vergunning voor de collecte door het Landschapsbestuur werd gevolgd door een resolutie waarbij gelast werd de wachthuisjes bij de molens in Drenthe op staande voet af te breken, omdat ze dienden als schuilplaats voor landlopers en deserteurs, wat niet zonder gevaar was. J.A.R. Kijmmel en Y. Zijlstra, *Na een eeuw 1807-1907. Gedenkschrift ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan der Gemeente Assen* (Assen, 1907) 59.
33. Bunscoeke, 'Molenbestand', 32.
34. Van der Veen, 'Windmolens', 86.
35. RAD, zie voor de respectievelijke verkoopakten archief notaris M. Schukking, 1815, akte 94, 1818, akte 120, 1824, akte 17.
36. Van der Veen en Blauw, 'Verdwenen molens', 180.
37. Zie nader voor deze bepaling en de economische omstandigheden Bunscoeke, 'Molenbestand', 21-25.
38. Werkgroep Gemeentearchief Assen, 'Assen anno 1832. Een bewoners-reconstructie' in: *Nieuwe Drentse Volksalmanak* CV (1988) 14.
39. P. Wagenmakers, *Assen in oude ansichten* (Zaltbommel, 1e dr. 1971, 3e dr. 1986) 72.
40. Gegevens van het kadaster in Assen. Redactie: zie voor nadere gegevens over de molen in de periode 1868-1975 F. van den Beemt, "Meer over "stompen" in Drenthe". *Stellingnieuws van de Molenstichting Drenthe* (1984) nr. 8, 15-17.

Ooggetuigen

Pieter van Dijken was negen jaar oud toen hij in het begin van de jaren twintig van de Nieuwe Huizen naar de Paul Krügerstraat verhuisde. Zijn vader was net als diens vader koek- en banketbakker. Het bedrijf ontwikkelde zich van een bakkerij tot een koekjesfabriek die aan de winkeliers in Assen en omgeving zijn waren zou gaan verkopen. Aan het eind van de jaren twintig ging Pieter zelf ook in de zaak meewerken. Hoewel de koekjesfabriek in de crisistijd ter ziele ging, groeide het bedrijf na de oorlog onder leiding van drie broers Van Dijken uit tot een grote grossierderij in levensmiddelen. Bertus Boivin sprak met een ooggetuige van het Asser volksleven in de jaren twintig op en rond de Rolderstraat. . . .

“Vier keer per dag liep ik als kleine jongen door de Rolderstraat op weg naar school en terug naar huis. Wij Gereformeerden gingen op school in de Kanaalstraat. Ik liep altijd samen met mijn boezemvriend Freek Houkes. Die woonde vlak bij ons aan de Rolderstraat. Zijn vader had een groente- en fruithandel. Achter hun huis was een groot weiland. Nu ligt er het marktterrein. In mijn jeugd was het er zo nat dat we er ’s winters konden schaatsen. We bonden gewoon thuis de schaatsen onder.”

“Als we van school kwamen, stonden we vaak even te kijken bij de sigarenmakers. Die hadden vanaf de Nieuwe Huizen gerekend rechts voorin de Rolderstraat een coöperatief fabriekje om de concurrentie van de grote Asser bedrijven als Laferte te kunnen weerstaan. Je kon ze door de ruit heen de sigaren zien rollen en drogen en in die lange planken zien doen.”

“Naast de sigarenmakers had je bakker Nijborg en de galanterieënzaak van Maurits de Jong. Daarboven was de Wilhelminazaal die indertijd door de Asser Werklieden was gesticht. Als kleine jongen ben ik daar nog naar de kerk geweest, omdat er gebrek aan ruimte was in de Noorderkerk in de Molenstraat. De gereformeerde gemeente is in die tijd de Zuiderkerk gaan bouwen.”

“Een eindje verderop woonde de joodse kippenslachter Lezer. Die verkocht koosjer geslachte kippen. Freek en ik gingen bij hem op vrijdagavond als de zon onderging en de sabbat begon, vaak het gaskousje en de kachel aansteken. We hadden nog een paar meer van die adresjes waar we van de jodenmensen een paar centen kregen om het licht aan te steken. Voor die centen kon je bijvoorbeeld bij Jet van Wijk een eind verderop op de Rolderstraat een grote zak gebrande pinda’s kopen.”

“Er woonden in mijn jeugd minstens zes joodse slagers in de Rolderstraat. Op dinsdag gingen de joodse slagers naar de Groninger veemarkt om er vee te kopen. De koeien werden in de loop van de dinsdagmiddag in de straat afgeleverd. Vlakbij de Doevenkamp zat een slager waar wij als kwajongens vaak op dinsdagmiddag in het slachthuis achter op het erf gingen kijken.”

“De koe werd op zijn rug getrokken op een soort balk en dan kwam de koosjer-slachter met een vlijmscherp mes. Die slachtte hem dan in één haal. Als er een druppeltje bloed aan zat, dan was de koe niet koosjer meer

en dan mocht het vlees niet meer aan joden worden verkocht. De koosjer-slachter woonde aan de Nijlandstraat. Hij was er speciaal voor aangesteld. Ik zie hem nog op dinsdag met een zwarte jas, een zwarte hoed en een leren etui met zijn mes de slagers in de Rolderstraat aflopen.”

“Op het pleintje voor het Leger des Heils gingen we in de weken voor Pasen met alle jongens in de buurt ‘neut’n schiet’n’. Een van de jongens die ik me daar nog heel goed van herinner, was Siepie van Oosten. Dat was de zoon van een kalverkoopman die aan de overkant naast Avondrust woonde. Die kocht nuchtere kalveren bij de boeren op. Hij haalde ze op in een rieten mand voorop de fiets.”

“Bijna de hele varkenshandel was in Assen in die tijd in handen van gereformeerde kooplui. Een grote export-slager was Teun ten Brink die aan het eind van de Rolderstraat woonde en zijn slachterij aan de Kloekhorststraat had. De geslachte biggen gingen in open wagens naar het station waar ze in speciale wagons naar Hoek van Holland werden gebracht voor export naar Engeland. ‘Londense biggen’ noemden ze ze in de handel.”

“De slachterij was een ongelooflijk smerige bedoening. We liepen met een boogje om de Kloekhorsters heen die er werkten. Het bloed van de

varkens lieten ze gewoon wegllopen op de Vulsloot langs de Paul Krügerstraat.”

“Er was altijd wel wat te zien in de Rolderstraat. Als er iemand van de hervormde kerk was overleden, kwamen de koetsiers met de paarden van stalhouder Zwiers of Kroon om de grote lijkwagens uit de schuur naast het Werkhuus — ‘Avondrust’ heette het later — te halen.”

“Of we gingen bij smid Roelf Brink kijken als er paarden werden beslagen of aan de overkant bij smid Posthumus aan de Posthumusgang. Je had er de Asser Groenteveiling en cafés en logementen waar we stiekem naar binnen gluurden, zoals het café van de Deen bij het spoor, café Hendriks en café Eleveld aan het begin van de straat waar in de bovenzaal altijd verkopeningen waren.”

“De Rolderstraat van die tijd is compleet verdwenen. Wat er met de meeste joodse bewoners gebeurd is, weten we allemaal. Bijna niemand is na de oorlog teruggekomen.”

“Wat me het meest voor de geest staat van de Rolderstraat van mijn jeugd is de drukte, de bedrijvigheid. En als je er nu achteraf goed over nadenkt, het gesappel en gezwoeg om het hoofd boven water te houden. Rijke mensen woonden niet in de Rolderstraat.”

De Rolderstraat aan het begin van de jaren dertig. Aan de linkerkant ziet u naast rijwielhandel Hakkert het uithangbord van antiquiteitenhandel Aaron Vos. Daaronder staat de slagersfiets van slager Magnus. De T-ford rechts op de foto staat voor café Hendriks (collectie Bertus Boivin)

F.J. Hulst en H.M. Luning*

Het joodse schooltje in Assen

Een joodse gemeente in de 'mediene' (het gebied buiten Amsterdam) kende meestal een klein aantal leden en beschikte veelal over beperkte financiële middelen. Desondanks deed men veel moeite een aantal instellingen in stand te houden. Dit waren onder meer de synagoge, het kerkhof en de begrafenisvereniging. In dit rijtje hoort ook de godsdienstschool thuis. Deze instellingen gaven het joods leven gestalte, ook in Assen. Rond 1800 bekostigden de enkele joodse gezinnen die in Assen woonden een huismeester om hun kinderen enige kennis van de joodse religie bij te brengen. Met het groeien van de gemeente en de toename van het aantal kinderen werd in Assen al snel gedacht aan een betere mogelijkheid tot het geven van godsdienst-onderwijs. De meeste joodse kinderen gingen evenals hun niet-joodse leeftijdgenootjes naar de "nederduitse school". Al in 1808 betaalden A. Leezer en S. Levy schoolgeld voor hun kinderen. Maar de schoolopziener mopperde in 1834 wel dat de joodse ouders hun kinderen "slordig en gebrekkig" naar de burgerlijke school stuurden.¹

Waarschijnlijk werd het joodse onderwijs lange tijd gegeven door Abraham Hartog Phrijsig, die vlak na de eeuwwisseling in Assen was komen wonen. In 1826 treffen we de "rekenmeester" Samuel Samson Moeyon aan als godsdienstonderwijzer. Zijn traktement bedroeg 4 gulden in de week², een bedrag waarvoor hij in ieder geval de kinderen van kerkmeester G.D. Cohen les gaf, mogelijk ook enkele anderen.³

Wie het zich kon veroorloven, betaalde een klein bedrag voor onderwijs aan zijn kinderen. In 1829 diende Moeyon begeleid door Cohen de Gouverneur van Drenthe zijn akte te tonen in verband met een onderzoek naar de bekwaamheden van de joodse onderwijzers.⁴ Maar al in 1830 was Moeyon niet meer in functie als leraar. In 1851 verscheen een kort bericht in de *Drentse en Asser Courant* dat het gezin van S.S. Moeyon gedoopt was in de hervormde kerk.⁵

Phrijsig was in 1830 opnieuw onderwijzer en voorzanger, want in dat jaar kwamen er klachten over zijn functioneren. Enkele leden van de 'kille' (de joodse gemeente) wilden een andere en betere leraar en een betere organisatie van het onderwijs en ondernamen actie bij het gemeentebestuur.⁶ Dit was het begin van een lange procedure om in Assen een officiële godsdienstonderwijzer aan te stellen voor alle kinderen. Probleem hierbij was dat Phrijsig niet zo maar aan de kant kon worden gezet, omdat men geen pensioen voor hem kon betalen. Het gemeentebestuur schreef een welwillende brief aan Gedeputeerde Staten om enige subsidie voor een onderwijzer. Het ging om 350 gulden "uit hoofde (dat) de persoon de nodige bekwaamheid (moet) bezitten en daarnaar beloond".⁷ Het provinciaal bestuur won ook advies in bij schoolopzichter Benthem Reddingius, die eveneens een positief advies schreef, dat echter nogal bevoogdend van toon was. De joodse gemeente was de laatste jaren erg gegroeid en daarom was het voor de

* Dit artikel is een gedeelte uit het boek *De Joodse gemeenschap van Assen. Geschiedenis van een behoorlijke kille, 1740-1976*, dat dit jaar zal verschijnen in de Asser Historische Reeks.

Acte van Algemeene Toelating tot
SCHOOLONDERWIJZER
 van den *derden* rang.

De Provinciale Commissie van Onderwijs in *Gronthe* op den *6 April 1842*,
 geëxamineerd hebbende

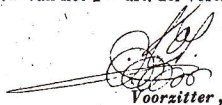
Joseph Goslinski

heeft bevonden, dat dezelve de vereischten bezit, uitgedrukt onder n°. 2 van het 1ste art. der
 verordeningen op de examens, weshalve genoemde

Joseph Goslinski

is opgenomen onder de Schoolonderwijzers van den *derden* rang, en dezelve bij dezen geregtigd
 wordt verklaard om, mits zich onderwerpende aan de algemeene en bijzondere schoolverordeningen,
 binnen bovengemeld ressort te staan naar eene school van den middelsten rang, en in het algemeen
 naar het verkrijgen eener speciale beroeping, aanstelling of admisie tot het geven van onderrigt in
 de vakken van het lager onderwijs, omschreven bij n°. 2 van het 1ste art. der verordeningen voornoemd.

Assen den *6 April*
1842.

 Voorzitter,

G. Benthem Reddingius
 Secretaris.

Akte "schoolonderwijzer van den *derden* rang" van 6 april 1842 voor Joseph Goslinski
 (Gemeente-archief Assen, Bijlage Raad, 1846)

"belangen van de bevolking noodzake-
 lijk dat ook vanwege de burgerlijke
 regering de godsdienstige en zedelijke
 beschaving der Joodsche inwoners
 worde ter hand genomen, geleid en
 ondersteund. Dat het om de gods-
 dienstige beschaving dier Israëlieten
 over het geheel allertreurigst gesteld is,
 daar volwassenen en kinderen onder
 hen over het algemeen onkundig zijn
 van den inhoud en de geest hunner
 voorvaderlijke godsdienst."

Opzichter Benthem Reddingius was
 van mening dat de joden evenals "de
 aanhangers van het Pausdom" recht
 hadden op een toelage. Opmerkelijk is
 dat Benthem Reddingius apart ver-
 meldde dat hij het belangrijk vond
 dat de joodse kinderen naar de Neder-

duitse scholen zouden blijven gaan.
 Hij begreep dat de joden echter ook
 hun eigen achtergrond wilden bewaren.
 Deze houding lijkt typerend voor de
 'verlichte' burgers van Assen. Men
 stelde zich liberaal op tegenover de
 eisen van de joodse gemeenschap,
 vooral omdat men meende dat het
 hier om minder ontwikkelde mensen
 ging die enigszins 'opgevoed' dienden
 te worden.

Het is helaas niet duidelijk of de
 subsidie inderdaad is toegekend.
 Abraham Phrijsig kwam in ieder geval
 in actie tegen zijn dreigend ontslag.
 Hij verzocht B. en W. medewerking,
 zodat hij in het geven van "onderwijs
 in de Hebreeuwse taal" niet door het
 bestuur van de joodse gemeente mocht

worden verhinderd.⁸ Na enig soebatten bleek het kerkbestuur bereid Phrijsig in dienst te houden als voorzanger. De oude functionaris kreeg hiervoor een pensioentje van 50 gulden:

*“daar zijn vrouw het huiswerk niet meer zonder hulp kon verrichten en beiden door het klimmen der jaren daardoor werden verhinderd om hunne handel als voorheen uit te oefenen, waardoor zij meerdere uitgaven hadden en hun bestaan gekrompen is geworden”.*⁹

Nu was er de mogelijkheid de zaken beter aan te pakken en onderwijs voor alle kinderen aan te bieden. In 1834 schreef Benthem Reddingius aan de Gouverneur dat onlangs een godsdienstige school was opgericht.¹⁰ Dit betekende niet dat men ook al de beschikking had over een officieel schoolgebouw. In 1835 werd Abraham Doornheim benoemd tot onderwijzer, voorzanger en beestensnijder. Hij was afkomstig uit de stad Groningen, waar hij in 1837 ook weer naar vertrok. In dat jaar werd Jozeph Ballien uit Aurich enige tijd voorzanger. Mogelijk gaf hij ook de joodse kinderen onderwijs. In 1836 gaven Gedeputeerde Staten toestemming om een lening op te nemen van 2200 gulden voor de bouw van onder meer een lokaal, nadat men ervan verzekerd was dat de kinderen ook naar de stadsschool zouden blijven gaan. Het ging om zo'n 25 kinderen, waarvan 8 à 10 gratis onderwijs zouden krijgen.¹¹ De gemeente kreeg de beschikking over een lokaaltje dat was aangebouwd aan het huis van Salomon van Zuiden, naast de synagoge aan de Groningerstraat, de huidige Bethelkerk. In 1851 sprak men over een “afdakkamertje”.¹² Het gebouw was duidelijk niet bedoeld als definitieve school.

In 1838 bleek men een nieuwe onderwijzer gevonden te hebben in de persoon van Jozef Goslinski. Hij was afkomstig uit Asschendorff en via

Nieuweschans en Veendam in Assen aangekomen, waar hij de joodse kinderen les zou geven. Hiervoor was het noodzakelijk dat hij genaturaliseerd werd, iets wat een jaar later inderdaad zou gebeuren. De joodse school kon zich nu ontwikkelen. F.M. Engers, de stadsbode, werd door de Hoofdcmissie tot Zaken der Israëlieten in Nederland benoemd tot opzichter van de school. Mogelijk had men een gunstige indruk van de man gekregen door de brieven die hij aan de commissie schreef als secretaris van de kille. Er werden boeken opgestuurd en de gemeente werd toegestaan een kleine post op de begroting te brengen voor de school.¹³ Engers was geveleid door zijn benoeming. In een fraaie bedankbrief verzekerde hij dat hij “niets onbeproefd zal laten om het godsdienstig onderwijs op een verbeteren en wettigen voet te brengen”.¹⁴ Getuige de vele bewaard gebleven brieven heeft Engers zijn taak inderdaad serieus opgevat, zij het dat hij in de bestuurlijke ruzies om de school nogal eens onder de voet lijkt te zijn gelopen.

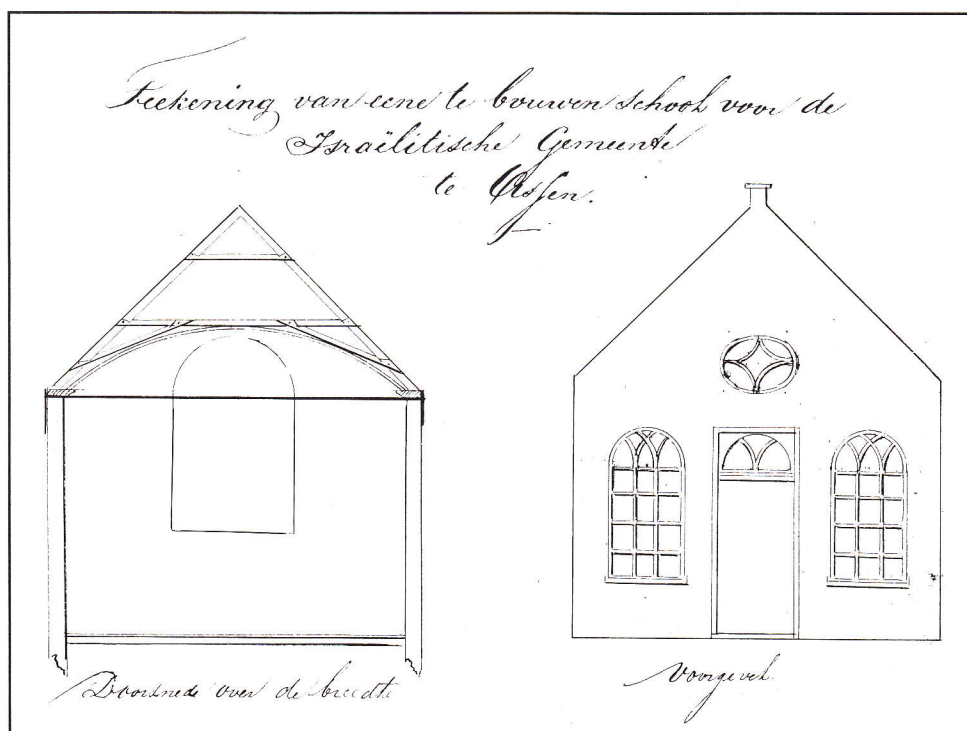
Door deze gunstige ontwikkeling kon het gebeuren dat in 1840 een *Drentsche Courant* werd opgestuurd aan de heer Polak Daniels, lid van de Hoofdcmissie, waarin verslag werd gedaan van het examen van de Israëlietische jeugd. De jongeren werden in een zestal vakken geëxamineerd: de vertaling van de boeken Mozes, vertalen van de Hebreeuwse gebeden, taalkunde in het Hebreeuws, godsdienstige vragen, bijbelse vragen en zedekundige vragen. Ook uit het verslag dat de schoolinspecteur in 1841 over de school maakte, blijkt de inzet van Engers “die alle loffelijke onderscheiding verdient”. De inspecteur was best te spreken over Goslinski en zijn vorderingen. Weliswaar was de school slechts een schuurtje, maar voor licht en lucht was goed gezorgd en er heerste “eene bijzondere zindelijkheid”.¹⁵ In het lokaaltje stonden

tafels, banken en lesborden. Ook hing er een kaart van het koninkrijk, door het gemeentebestuur geschonken. Verder was er een boekenkast, een kachel en er hing een lijst van werkzaamheden. De school kende 31 leerlingen.

Zoals uit het voorgaande blijkt, werd binnen de gemeente veel belang gehecht aan de aanwezigheid van een onderwijzer. Zo iemand was wegens zijn kennis op het gebied van de joodse religie en zijn (grote dan wel kleinere) intellectuele capaciteiten dikwijls een spil waar het gemeentelijke leven om draaide. De onderwijzer gaf niet alleen les. Zoals in zovele gemeenten was hij eveneens voorzanger van de gemeente en beestensnijder en later ook nog secretaris. Dit alles leverde maar weinig op, iets waar ook door leden van de kille nogal eens over werd geklaagd. In 1842 was bijvoorbeeld op de begroting een bedrag van 2 gulden

per week voor de voorzanger uitgetrokken, waar dan weer 40 gulden voor de huur en 30 gulden voor turf van af werd gehaald, zodat hij voor deze ene functie slechts 34 gulden per jaar ontving. De overige inkomsten van de leraar waren ieder jaar wisselend. De betaling zou verscheidene leraren parten spelen, zoals we verder op ook zullen zien. Het was een van de redenen dat onderwijzers regelmatig van werkplek veranderden.

Goslinski gaf tot 1847 les, ook tot volle tevredenheid van opziener Benthem Reddingius. Deze schreef in 1844 voor de man een getuigschrift, waarin hij sprak van "zeer verstandig en bevatelijk" onderwijs. Desondanks liep het niet goed met Goslinski af. Vanuit de Hoofdsynagoge in Zwolle werd met succes zware druk op het bestuur in Assen gelegd om een einde te maken aan zijn ongeoorloofde werkzaamheden

Deel van de bouwtekeningen uit 1851 voor het joodse schooltje, gerealiseerd in 1858. Het schooltje werd in 1892 grondig verbouwd (Gemeente-archief Assen)

TABEL: Leraren in Assen

		uit	naar
ca. 1804-1823	Abraham Hartog Phrijsig	Amsterdam?	
1823-1824	Joel Rekkendorp	Den Haag?	
1826-1830	Samuel Simson Moeijon	Duitsland?	
1830-1833	Abraham Hartog Phrijsig		
1834-1837	Meijer Abraham Doornheim	Groningen	Groningen
1837-1838	Joseph Ballien	Aurich?	Gorredijk
1838-1847	Joseph Goslinski	Veendam	
1847	J.S. de Vries	Haarlem	Haarlem
1847-1854	Salomon J. Moscoviter	Gorredijk	Leiden
1854-1857	Alexander L. Fonteijn	Leiden	Sittard
1857-1890	Mozes M. Cohen jr.	Oude Pekela	
1884-1885	Asser Italie	Hoogezand	Beverwijk
1885-1886	Samuel Wetschrijver	Emmen	Pruisen
1891-1920	Jacob Levy van Baren	Oldenzaal	Hilversum
1892-1935	Philippus Wijnberg	Hoogeveen	
1920-1939	Berend de Lange	Hoogeveen	
1935-1937	Samuel Pagrach	Rijssen	Amsterdam
1938-1942	Isac Waaker	Harlingen	

als ritueel slachter (*sjouchet*). Het gevolg was dat Goslinski alleen van zijn kleine traktement als onderwijzer (circa 180 gulden per jaar) moest zien rond te komen en dat was onmogelijk. In 1844 bleek hij zijn functie al een tijdlang neergelegd te hebben, iets waar de inspecteur van het joods onderwijs toen nog een einde aan wist te maken. Verbetering van het traktement bleek echter niet realiseerbaar. In 1846 legde Goslinski in de hervormde kerk belijdenis af en werd hij door ds. Zubli gedoopt. Dit was opzienbarend, want in de *Drentse en Asser Courant* verscheen een berichtje. De journalist had medelijden met Goslinski:

“zijn daad verdient deelneming, daar hij door een samenloop van omstandigheden buiten zijn schuld zijn betrekking en bestaansmiddel verloren heeft en om zijne verandering van godsdienst door zijn gezin verlaten is”.¹⁶

Een jaar later werd S.J. Moscoviter uit Gorredijk de opvolger van Goslinski. Er waren in deze tijd twee onderwijzers,

want ook J.S. de Vries, die in 1847 uit Haarlem was gekomen en een jaar later daar weer naar zou vertrekken, wordt genoemd als leraar. Zoals de gewoonte was, werden ook in 1847 in de sjoel examens afgenomen aan de vertrekkende leerlingen.¹⁷

In 1851 waren er opnieuw problemen rond het schoolgebouw. De inspecteur voor het joodse onderwijs was één van degenen die de toestand uiterst zorgelijk vonden. Ter illustratie een gedeelte uit zijn rapport:

“Het (schoolgebouw) is niet alleen veel te klein, maar het is als een schapenstal, onder een afdakje, zonder lucht zonder licht zonder iets van wat op eene welingerichte school behoort gevonden te worden. Het getal leerlingen in dien stal opgehoopt is 44, waaronder 12 behoefitigen”.¹⁸

Al in 1849 had men koning Willem III in een fraai opgesteld epistel tevergeefs gevraagd de bouw van een nieuw schoollokaal te ondersteunen door een toelage. In 1852 sprak de Asser gemeenteraad weer eens over het school-

gebouw.¹⁹ De subsidie, waarvoor de joodse gemeente een aanvraag had ingediend, werd niet toegewezen. De joodse gemeente liet het hier niet bij zitten, want twee jaar later vroeg men opnieuw 300 gulden subsidie, maar opnieuw tevergeefs. Uiteindelijk vond men de oplossing in het hypothekeren en verkopen van enkele onroerende bezittingen. Zo werd uiteindelijk zonder steun van de 'buitenwereld' een nieuwe school gerealiseerd. De schoolinspecteur deelde in 1860 mee dat sedert twee jaar in een nieuw lokaal achter de synagoge les werd gegeven. Het gebouw was weliswaar niet groot, maar vooralsnog toereikend. Het was keurig ingericht, met goede tafels en banken — van het hoogste belang aldus de inspecteur —, leestafels en een kaart van het Heilige Land. Eindelijk had de joodse gemeente de beschikking over een deugdelijk gebouw.

De grafsteen van de bekende joodse leraar Mozes Meier Cohen op de Joodse Begraafplaats te Assen (foto José Spijkers)

Ondertussen was onderwijzer Moscoviter in 1854 vervangen door A.L. Fontejn uit Den Helder. De *Drentse en Asser Courant* berichtte dat verscheidene toehoorders bij de afscheidsprek van Moscoviter tranen in de ogen hadden. Ook volgens de schoolinspecteur kon Moscoviter gerekend worden tot de talentvolle Israëlieten des vaderlands. Fontejn vertrok drie jaar later al weer en opnieuw moest een leraar gevonden worden. Na een eerste weigering nam Mozes Meijer Cohen jr. uit Oude Pekela de functie van onderwijzer, prediker, secretaris en hulpvoorzanger aan. Cohen is zonder twijfel de meest energieke en kundige onderwijzer van de kille Assen geweest. Mozes Meijer Cohen werd in 1815 geboren te Groningen aan de 'joodse' Folkingestraat. Voordat hij in Assen arriveerde, was hij werkzaam in de joodse gemeente Oude Pekela. Behalve in dienst van de joodse gemeente is Cohen in Assen ook leraar geweest aan de Latijnse school (later Nassau-College), waar hij Hebreeuws en Letterkunde doceerde. In 1863 was Cohen één van de drijvende figuren achter de oprichting van de *Vereniging van Israëlitische Godsdienstonderwijzers en Schoolcommissiën in Groningen en Drenthe*. De vereniging zag als belangrijkste doel het verbeteren en stimuleren van het joodse godsdienstonderwijs. De onderwijzers schreven mede hierom vooral zelf de schoolboekjes. Cohen ontwikkelde zich tot een belangrijk auteur van dergelijke werkjes. Binnen de vereniging werd ook voor het eerst gesproken over de mogelijkheid joodse meisjes meer bij het godsdienstig onderwijs te betrekken en hen zo meer betrokken te maken bij onderdelen van het joods godsdienstig leven.

Bijzonder voor de Asser onderwijzer moet zijn ontmoeting met prins Hendrik (derde zoon van koning Willem II, bijgenaamd de Zeevaarder) zijn geweest. Cohen was één van degenen die hem in 1868 tijdens zijn

Het vervallen joodse schooltje. Deze foto geeft de toestand weer vlak voor de afbraak in 1976 (collectie Gemeente-archief Assen)

bezoek aan Assen ontmoetten. Hij bood de prins één van zijn geschriften aan. Opmerkelijk in dit geval was dat honderd jaar eerder zijn overgrootvader twee van zijn boekwerkjes had aangeboden aan de toenmalige prins van Oranje, stadhouder Willem V.²⁰ Wegens zijn grote verdiensten werd Cohen in 1873 de orde van de Nederlandsche Leeuw toegekend. Hij bleef tot zijn overlijden in 1890 verbonden als leraar aan de joodse school.

Het godsdienstig onderwijs werd tot 1861 gedurende enkele uren overdag gegeven. Op die uren gingen de joodse kinderen dus niet naar de stadsschool. Ondermeer door toedoen van de Hoofdcommissie werden vanaf 1861 de lessen geconcentreerd na de lessen op de stadsschool.²¹ In 1864 gingen de oudere kinderen 's middags van 17.00 uur tot 19.00 uur naar de joodse school, de jongsten 's middags van 12.00 uur tot 13.00 uur. Op zondagen en christelijke feestdagen werd uiteraard de gehele

dag les gegeven, later ook op de woensdagmiddag. In 1887 bezochten 78 kinderen de godsdienstschool, 28 meisjes en 49 jongens. Vijfentwintig van hen kregen gratis onderwijs. Het schoolgeld voor de betalende ouders bedroeg voor één kind 10 cent, voor twee kinderen 15 à 20 cent en voor drie kinderen 20 à 30 cent. Het rijk verschaftte 35 gulden subsidie en de kerkelijke gemeente zelf droeg 90 gulden bij aan het onderwijs.²² Vanwege het groeiende aantal kinderen in de gemeente werd de school in 1892 geheel vernieuwd. In 1933 kreeg de school elektrisch licht, werden er closets gebouwd en een brandstoffschuur en secretarie. Architect was A. van Oosten.²³

Het joodse onderwijs was na 1861 dus niet meer gelijkgesteld met het maatschappelijke onderwijs. En hoewel vele generaties joodse kinderen ook nadien nog de beginselen van hun godsdienst op school geleerd hebben,

werd langzamerhand de situatie van het onderwijs minder gunstig. De teruggang van het religieus leven eiste ook hier een tol. Vooral na ruw-weg 1900 was dit merkbaar, zeker voor de onderwijzers De Lange en zijn hulp, sjouchet Wijnberg. Herinneringen van oud-Asser joden wijzen hier ook op. Vooral Wijnberg had moeite met de dikwijls slecht gemotiveerde leerlingen. Orde was soms ver te zoeken, temeer daar Wijnberg nog wel eens in slaap viel tijdens de lessen. Volgens een voormalige leerling was het “een grote bende waar je niet goed wist wat je leerde”. Anderen spraken van “meer lawaai dan opletendheid”.

Het gezag van de ouders was soms onvoldoende om regelmatig schoolbezoek te garanderen. De jonge Sam Stern bijvoorbeeld ging op zondag liever voetballen dan naar de godsdienst-school, totdat zijn zeker niet streng religieuze vader dit ontdekte. Er was enig fysiek geweld voor nodig om Sam het belang van het schoolbezoek te laten inzien.²⁴

De belangrijkste reden om de school te bezoeken was voor veel jongens de voorbereiding op de *bar mitswah*: de feestelijke gebeurtenis waarbij de dertienjarige (kerkelijk) meerderjarig werd. Hij las op deze dag, meestal in nieuwe kleren en met voor het eerst een hoed op, een aantal regels (*parsje*) uit de Tora voor in de kerkdienst. Hierna werd in familiekring feest gevierd, met vooral veel cadeaus. Sommigen namen hun taak serieus op, getuige de herinnering van een oud-Assenaar:

*“Een bar mitswah jongen die in de Rolderstraat woonde, had er een gewoonte van gemaakt zijn parsje op het dak van zijn huis voor te bereiden. Toen hij bar mitswe werd, kende de hele straat het stuk al”.*²⁵

NOTEN

1. Rijksarchief in Drenthe (RAD), archief Gouverneur, verbalen, 16 december 1834, nr. 5.
2. Algemeen Rijksarchief (ARA), archief van de Hoofdkommissie tot Zaken der Israëlieten in Nederland (HC), jaar 1826.
3. ARA, HC, 1826, nr. 443.
4. RAD, archief Gouverneur, verbalen, 5 januari 1829, nr. 9.
5. RAD, *Drentsche en Asser Courant (DAC)*, 28 maart 1851.
6. Gemeente-archief Assen (GAA), notulen B. en W., 1830, nr.6.
7. *Ibidem*, 1833, nr. 709.
8. GAA, notulen B. en W., 1834, nr. 291.
9. *Ibidem*, 1834, nr. 398.
10. RAD, archief Gouverneur, verbalen, 16 december 1834, nr. 5.
11. GAA, notulen B. en W., 1836, nr. 478.
12. ARA, HC, verslag schoolinspecteur 1855.
13. ARA, HC, 1839, nr. 1442.
14. *Ibidem*, nr. 1521.
15. ARA, HC, verslag schoolinspecteur 1841.
16. RAD, *DAC*, 17 maart 1846.
17. *Ibidem*, 31 juli 1847. Zie ook ARA, HC, schoolrapport 1847.
18. ARA, HC, brief in rapport school-inspecteur 1852.
19. GAA, notulen B. en W., 1852.
20. RAD, *DAC*, 30 mei 1868.
21. ARA, HC, 1861, nr. 280.
22. Gegevens uit M. ter Horst, ‘De Asser joodse gemeente van 1889 tot 1942. Een verhaal apart’ (scriptie Amsterdam, s.a.).
23. Herinneringscentrum Westerbork, inv. nr. 2201, kasboek joodse gemeente.
24. Interview met S. Stern in: ‘Een be hoorlijke kille’, film van F. van Echten en M. Möring (1990).
25. M.H. Gans, *Memorboek. Platenatlas van het leven der joden in Nederland van de Middeleeuwen tot 1940* (Baarn, 1978) 477.

M.F. Klomp-Riemersma

De Asser Lawn Tennis Vereniging 1892-1926)

In 1992 zal de Asser Tennis Vereniging 'De Hertenkamp' (ATV) honderd jaar bestaan. Zij is daarmee één van de oudste tennisverenigingen in ons land. Lange tijd is er twijfel geweest over de ouderdom van de club. Men ging uit van het feit dat de ATV voortkwam uit de in 1926 opgerichte Drentsche Lawn Tennis Vereniging (DLTV). Na archiefonderzoek is echter gebleken dat de DLTV een rechtstreekse voorganger heeft gehad: de Asser Lawn Tennis Vereniging (ALTV), opgericht in 1892. Hierna volgt het verhaal van de ALTV van 1892 tot 1926.

Op 17 maart 1892 schreven M.H.G. Gratama, Z. Baron van Dorth tot Medler en R.H. Baron de Vos van Steenwijk een brief aan "De Heren Directeuren der Groote Sociëteit" te Assen. In deze brief werd het verzoek gedaan het woeste terrein achter hun Buitensociëteit ter beschikking te stellen "ter beoefening van het Lawn Tennis spel, ten einde voornamelijk den zomertijd te veraangename". Het Lawn Tennis — gespeeld op een grasveld, in het Engels 'lawn' — was in 1874 geïntroduceerd in Engeland en in 1880 in Nederland. De genoemde Buitensociëteit lag op de plaats van het tegenwoordige Restaurant 'De Hertenkamp'. De directeuren van de Sociëteit reageerden positief en nog op 6 april van datzelfde jaar werd de ALTV opgericht.

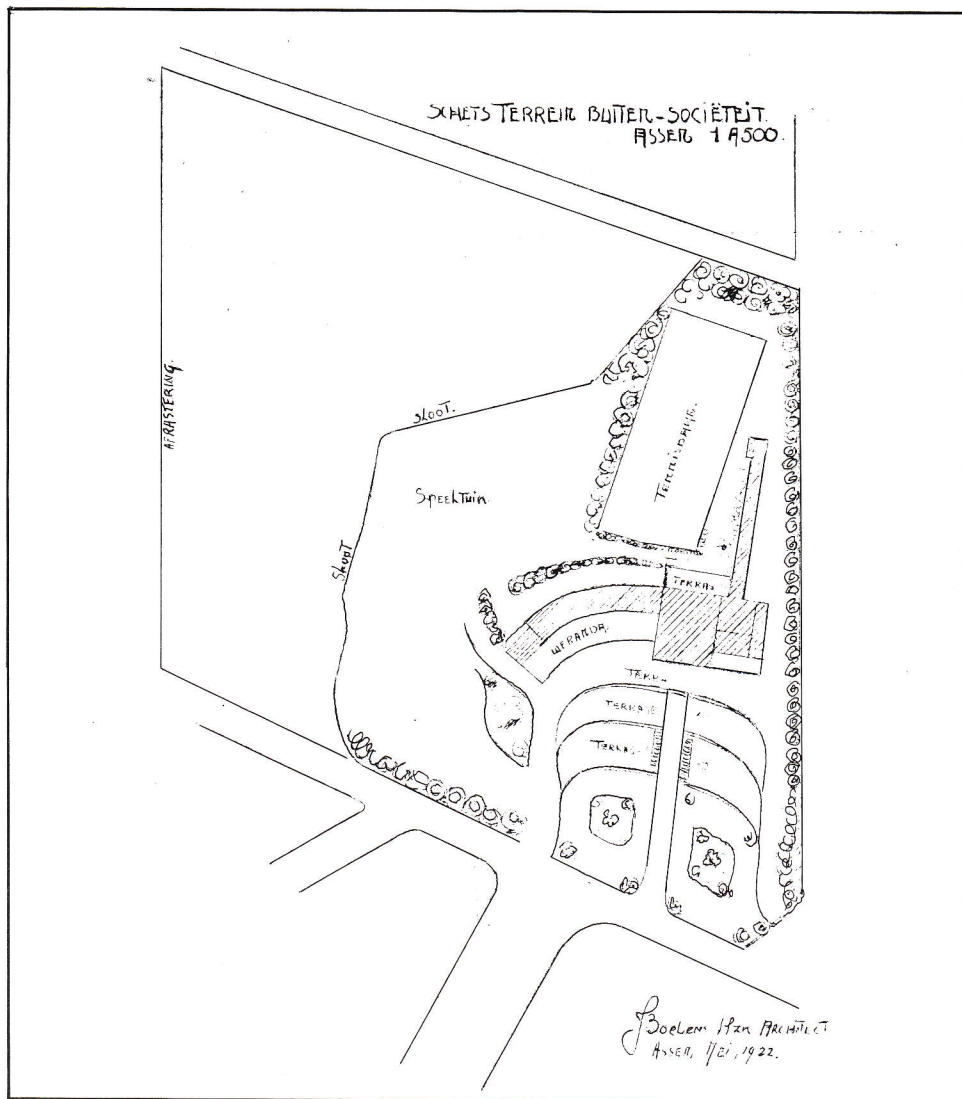
Het eerste bestuur van de ALTV bestond uit bovengenoemde ondertekenaars van de brief en uit drie dames, namelijk W.H. Linthorst Homan, S. Westra van Holthe en J. Hasselman. Blijkens de notulen

van de oprichtingsvergadering waren het deze drie dames geweest die het initiatief tot de oprichting hadden genomen. Er heeft ongetwijfeld een sterke band bestaan tussen de ALTV en de Sociëteit, echter noch de notulen, noch de statuten, noch andere geraadpleegde bronnen geven uitsluitsel over de exacte relatie tussen beide. De ALTV kende twee soorten leden: werkende en kunstlievende. Werkende leden namen actief deel aan het spel en betaalden jaarlijks 5 gulden contributie. De kunstlievende leden betaalden slechts 2 gulden om naar het spel te kijken en thee te drinken.

De kosten van de aanleg van de tennisbaan werden geraamd op 150 gulden. Tijdens de oprichtingsvergadering was besloten een hard gemaakte baan aan te leggen. Hiervoor werd puin en "horzel" gebruikt, waarschijnlijk een fijngemaakte steensoort. De baan moest dan ook af en toe gerold worden. Op 31 mei 1892 was de baan klaar. De kosten waren de begroting te boven gegaan en er moest dan ook een kleine lening worden afgesloten. Het terrein werd omrasterd. De voltooiing van het werk werd 19 juli gevierd met een gezellige avond. Het was gelukkig prachtig weer:

"ten zeven uur was het spel in volle gang, vooral de vrolijke stemming der spelers en speelsters, hun handigheid en vlugheid deden de talrijk opgekomen toeschouwers met aandacht de 'games' volgen".

Het feest werd besloten met een glas bowl en onder de muziek van het Asser Muziek Corps werd vrolijk ge-

Plattegrond van het terrein van de Buitensociëteit met in de rechterbovenhoek de tennisbaan van ALTV. Deze lag ongeveer op de plaats waar nu de bowlingbanen liggen. De huidige tennisbanen liggen in het toentertijd nog lege gedeelte dat linksboven te zien is (Gemeente-archief Assen, archief secretarie, 1920-1965, dossiernummer 5144, bijlage 3)

danst. Het geheel werd verlicht door Venetiaanse lantaarntjes die in een oude eik waren opgehangen. Nog dezelfde maand werd besloten een kleedkamertje te bouwen. De tennisbenodigdheden mochten worden opgeborgen in een vertrek van de Buitensociëteit. De vereniging was nogal kieskeurig

in het aannemen van leden. Elk nieuw lid moest door zes werkende leden worden voorgesteld en met minstens driekwart van de aanwezige stemmen ter vergadering worden aangenomen. Dit gaf echter problemen: het was zeer grievend als iemand gedéballoteerd werd. Assen was immers een kleine plaats. Om dit te voorkomen

werd de procedure in 1901 gewijzigd. Voortaan werd men uitgenodigd lid te worden nadat vooraf een algemene stemming onder gesloten couvert had plaats gehad, waarbij driekwart van de ingekomen stemmen zich vóór moest verklaren. Soms werd op deze manier iemand gekozen die geen lid wenste te worden. Op 13 mei 1893 was voorgesteld het aantal werkende leden tot veertig te beperken, daar anders een tweede baan zou moeten worden aangelegd. Het voorstel was verworpen omdat men dan "een aardige jongedame die lid wil worden, niet meer zou mogen toelaten". In mei 1894 werd echter toch een voorstel aangenomen het aantal werkende leden te beperken tot vijfendertig. Het aantal kunstlievende leden bleef onbepaald.

Niet iedereen had een eigen racket, zoals was voorgeschreven in het reglement. De vereniging schafte zich daarom een "spel" aan, dat wil zeggen vier rackets en een net. Ook de ballen waren eigendom van de club. Nog in 1897 werd een voorstel de clubrackets af te schaffen afgestemd, omdat dit "vele personen zou tegenhouden lid te worden". Twee jaar eerder was een "tent" bij de baan gebouwd. Dit was een getimmerd huisje "teneinde in

het voorjaar en in de herfst voor tocht beschut te zijn". In die tijd klaagde men ook over een tekort aan spelende heren. De president van de vereniging betreurde het dan ook dat "krachtige jonge lieden, die zo goed in staat zijn een raquet te hanteren", kunstlievend, in plaats van werkend lid waren.

In het eerste reglement van de ALTV werd een bestuur voorgeschreven van drie dames en drie heren. In 1893 werd dit veranderd in twee tot zes leden. Er werd niets bindend opgelegd over het aantal dames. Desondanks stelde men dames in het bestuur op prijs: in 1898 nam men nog een extra vrouwelijk bestuurslid op, waardoor het bestuur toen twee heren en drie dames telde. Dit was bedoeld om de verhouding tussen spelende dames en heren in het bestuur tot uitdrukking te laten komen!

Regelmatig kwamen verzoeken van nieuw opgerichte clubs binnen om gebruik te mogen maken van de tennisbaan. Een voorbeeld was de "Baby-club", die in 1893 toestemming kreeg op zaterdagmiddag en zondag te spelen tegen betaling van 25 gulden per seizoen. In 1903 was er een heftige briefwisseling tussen de Sociëteit, de ALTV en een door leden van de Socië-

Foto genomen tijdens een wedstrijd op 11 augustus 1913, met rechts A.H. ten Oever en toekijkende "kunstlievende leden". Rechts van Ten Oever ziet men op de afrastering de letters A en L van ALTV (collectie Mw. M. ten Oever)

Foto uit de twintiger jaren, met zittend op de grond van rechts naar links H.J. Meijeringh en A.W. Westra van Holthe, links op de stoel H. den Beer Portugaal en staand van rechts naar links W.R. en A.W. Westra van Holthe. De namen van de overige personen zijn onbekend. Rechts op de achtergrond ziet men een deel van het in 1918 gebouwde tennis-huisje (collectie A.T.V. "De Hertenkamp")

teit nieuw opgerichte vereniging, de Nieuwe Asser Lawn Tennis Club (NALTC), over het gebruik van de tennisbaan. De ALTV wilde de nieuwe vereniging niet toelaten, maar de Sociëteit, pachter van het terrein, dacht er anders over en gaf haar toestemming. De ALTV moest zich in een regeling schikken en de nieuwe vereniging bouwde zelfs een eigen tennishuisje. In 1907 werd dit door ALTV overgenomen, toen de NALTC opgeheven werd.

Onderlinge wedstrijden en competitie werden niet regelmatig gespeeld. Zo nu en dan waren er onderlinge wedstrijden en wedstrijden tegen andere clubs. Voorop stond steeds het gezelligheidsaspect. Er waren theeschenkavonden bij de baan op kosten van de club en in 1906 werden iedere eerste zondag van de maand gezamenlijke fietstochtjes georganiseerd, waarbij "de verteeuring gedeeltelijk uit de kas" betaald werd. In 1901 waren enkele reglementswijzigingen aangebracht: "Zij, die lid wenschen te

worden, moeten de leeftijd van 18 jaar bereikt hebben" en "Iedere speler moet de ballen die hij uitslaat, opzoeken. Zijn er aan 't eind van 't spel nog weg, dan krijgt een jongen, die deze terugbrengt voor iedere bal een halve stuiver".

In 1907 werd besloten een betonbaan aan te laten leggen op de bestaande baan. Hiervoor werd een lening afgesloten van 350 gulden, in aandelen van 10 gulden te plaatsen bij de leden. Een jaar later stelde men voor zich bij de landelijke tennisbond, de Nederlandsche Lawn Tennis Bond (NLTB), opgericht in 1899, aan te sluiten. Wegens de "treurige toestand der clubkas" nam men dit voorstel niet aan. De slechte financiële toestand van de club speelde ook een rol bij de voorgestelde aanleg van een tweede baan in 1909. Dit ging dan ook niet door. Wel werd de contributie verhoogd tot 7 gulden voor gewone leden en 10 gulden voor getrouwde leden.

In 1912 ontstond een conflict met de Sociëteit. Het hekwerk rond de baan

was opzij gezet, daar het tennisveld niet de vereiste grootte bezat (!) Daarbij werden drie dennen gekapt. De Sociëteit eiste verplaatsing van het hekwerk naar de oude plaats en het planten van drie nieuwe dennen. De eerste eis trok men echter in, zodat de oostkant van de tennisbaan bleef zoals ze was. Ook probeerde men in 1918 een competitie tussen leden van de Asser clubs op te zetten. Hiertoe werd een buitengewone vergadering belegd tussen ALTV en enkele andere Asser clubs, namelijk Juliana en Madoza. In datzelfde jaar bouwde men een nieuw tennishuisje aan de oostkant van de baan. De lening die hiervoor moest worden gesloten wilde men in aandelen van 25 gulden bij de leden plaatsen. Dit gaf problemen. Niet alle aandelen konden worden uitgegeven en de financiële problemen die hierdoor ontstonden bleven zich voortslepen tot 1921. Op de algemene ledenvergadering werd toen een hoofdelijke omslag van 4 gulden per lid aangenomen, onder protest van vele leden. Ook besloot men de baan één dag in de week te verhuren voor 20 gulden per seizoen aan enkele betere spelers en speelsters uit Assen. Door deze maatregelen was de financiële toestand in 1923 weer wat beter geworden. Ter ere van het dertigjarig bestaan in 1922 werden dan ook in juni 1923 onderlinge wedstrijden met handicap gehouden.

In 1924 liep de pacht van de Buitensociëteit af. Het terrein verviel aan de gemeente. De Buitensociëteit kampte met financiële problemen en verkocht de opstal aan de gemeente. Deze richtte toen de 'NV Café, Restaurant en Theeschenkerij de Hertenkamp' op, met de bedoeling deze in exploitatie te brengen als uitspanning en sportinrichting. De tennisbaan, de kegelbaan en de muziektempel werden tevens door de gemeente overgenomen. De ALTV kreeg een schadevergoeding van 200 gulden voor de betonnen tennisbaan en het tennishuisje.

De ALTV verzocht de NV De Hertenkamp een aantal dagen op de tennisbaan te mogen blijven spelen. Dat aan dit verzoek werd voldaan blijkt uit kranteberichten. Zo werden in 1925 wedstrijden gespeeld op deze tennisbaan, waarbij in de uitslagen veel namen van ALTV-leden voorkwamen. De heer A.H. ten Oever, lid van ALTV vanaf 1911, voorzitter vanaf 1916 en vervolgens secretaris en penningmeester, was tevens één van de commissarissen van de NV De Hertenkamp. In 1925 werd hij gekozen als vertegenwoordiger van Drenthe in het Noordelijk District van de NLTB.

In 1926 veranderde de ALTV haar naam in Drentsche Lawn Tennis Vereniging. Men wilde de vereniging op deze manier een meer provinciaal karakter geven en tegemoet komen aan het verlangen van spelers buiten Assen om op een hoger niveau te tennissen. De DLTV bleef spelen op de baan achter de NV De Hertenkamp. Voorzitter was de bovengenoemde A.H. ten Oever. Verschillende Asser clubs zijn in de loop der jaren opgegaan in de DLTV. Na de fusie tussen de DLTV en de Asser Tennis Club in 1970 werd de naam van de vereniging gewijzigd in Asser Tennis Vereniging 'De Hertenkamp', die daarmee het honderdjarig bestaan kan vieren in 1992.

BRONNEN

- A.T.V. 'De Hertenkamp': notulenboeken ALTV, 1892-1924, 2 delen; kasboek, 1892-1901.
- Rijksarchief in Drenthe: archief van de Sociëteit van Assen, inv.nrs. 0719-5 en 0719-16.
- Gemeente-archief van Assen: archief secretarie, 1920-1965, dossiernummers 5143-5145 (stukken van de NV De Hertenkamp).
- *Provinciale Drentsche en Asser Courant*, 19 maart 1925, 29 april 1925 en 6, 27, 29 en 30 juni 1925.
- Schriftelijke verklaring d.d. 8 oktober 1990 van de heer ten Oever, zoon van wijlen A.H. ten Oever, te Heemstede.

Stille getuigen

Hij staat er als een schildwacht op zijn post: kolossaal, dreigend, nabij. Een schutting doet slechts een armetierige poging een stukje van zijn stam aan het gezicht te onttrekken. . . . Gevraagd bij de gemeentelijke dienst Bossen en Plantsoenen: wat is de meest monumentale boom van Assen? Geen moment van aarzeling: de eik in de tuin van tandarts Bollaert aan het begin van de Beilerstraat.

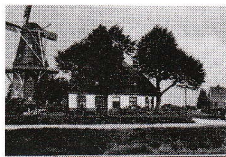
Ze schatten hem op minstens tweehonderd jaar. Kunt u zich voorstellen dat Asser kwajongens in zijn takken klommen om koning Lodewijk Napoleon in 1809 voorbij te zien komen? Assen telt weinig monumenten die ouder zijn dan deze levende herinnering aan een ver verleden. Kunt u zich voorstellen dat deze eik tweehonderd jaar geleden aan de rand van het Asser Bos stond? Het bos heeft zich

teruggetrokken, de schildwacht is op zijn post gebleven.

tekst:
Bertus Boivin
foto:
Harry Cock

Inhoud

A.N. Wind

DE EERSTE ASSER WINDMOLEN EN ZIJN
MOLENAARS

pagina 1

OOGGETUIGEN

pagina 10

F.J. Hulst en H.M. Luning

HET JOODSE SCHOOLTJE IN ASSEN

pagina 12

M.F. Klomp-Riemersma

DE ASSER LAWN TENNIS VERENIGING 1892-1926

pagina 20

STILLE GETUIGEN

pagina 25
